

РЕЦЕНЗИЯ

за кандидатурата на Александър Асенов Панов в конкурса за професор, обявен от направление "Теория и история на литературата", Институт за литература, БАН, по номенклатура 05.04.01, обявен в ДВ, № 47/22 юни 2012, с. 137

от

дн Камен Василев Михайлов, доц. в направление "Литература на Българското възраждане", Институт за литература, БАН

Уважаеми членове на Научното жури, обсъждайки кандидатурата на доц. дн Александър Панов, аз ще се придържам към наложените за рецензента изисквания. На първо място - документите, представени от кандидата отговарят на изискванията на закона за научните длъжности и степени. Ще обърна внимание, че споменатите документи не включват текстове и трудове, с които Ал. Панов е кандидатствал за длъжността старши научен сътрудник /доцент, според новия закон/. Кандидатът е защитил успешно дисертационен труд "Художествена система на Ботевата поезия" за получаване на званието доктор на науките, което е сериозно предимство пред евентуални други кандидати и аргумент в негова полза пред Научното жури. Извън докторската дисертация, Ал. Панов е издал отделна книга "Песни и стихотворения" от Христо Ботев - структура, основни сюжети и символични образи" (С., 2012), с което е спазено изричното изискване за участие в професорски конкурс. Приложената библиография съдържа книги (в това число учебници и учебни помагала) и статии от 1988 г. насам. Веднага ще изтъкна, че прави сериозно впечатление голямата научно-приложна продукция (7 учебника - съответно за 5,6,8,9,10,11 и 12 клас и 26 помагала, 7 от които са специално ориентирани към преподавателите по литература в училищата). Обикновено тази продукция бива подминавана с лека ръка от "сериозните учени" като образователно-методическа и следователно встрани от чистата и висока наука. Аз обаче ще започна своята оценка именно с нея, тъй като виждам в представения корпус поне три много съществени тенденции. Първата е обвързването на фундаменталното хуманистично научно познание с практиката, което обикновено липсва у академичните автори. Второ - става дума за свеждане на един специфичен научен език (като средство за описване на литературните произведения) до равнището на обучаемите. Освен чисто литературоведските задачи, авторът е трябвало да се справя и с редица проблеми от психическо естество - съобразяване на терминологичния инструментариум с възможностите за възприемане от страна на учениците от 12, 13,14 и т.н. годишна възраст (областта на педагогическата психология). Трето - успешното решаване на поставените пред образованието задачи. Авторът (в учебниците и помагалата той е съавтор на В. Стефанов, М. Влашки и А. Ефтимова) избира подход на

"кодиране" на явления и процеси чрез определени "ключови" думи, към които се свеждат сюжетните схеми, мотивите, конфликтите и героите с техните възприемания на света, реакции към него, ценностни системи и т.н. Именно техните парадигми впоследствие биват разгръщани, като се изяснява теоретичната, историко-литературната, собствено-текстовата, историко-поетиковата и индивидуалната контекстуалност. Ето някои от тези "ключови думи", формулирани в книгата "Основни проблеми в българската литература" (С., 2007): родът, отечеството, свободата, идеалът, героят, врагът, смисълът на живота, пътят, земята, трудът и парите и пр. В промислената си концепция за начина на обучение в българската училище Ал. Панов (съвместно с В. Стефанов) стигат до такива детайлни равнища като създаването на тематично-тестови таблици, чието "запълване" в процеса на литературното упражнение дава възможност за усвояване и утвърждаване на преподадения материал. Който е разгръщал книгата "Да четем и да пишем. методика за преподаване и за учене" (С., 2010) си представя добре какво означавам с това си изречение.

На следващо място ще се спра върху обнародваните от конкурсанта статии. По повод на тях ще изтъкна една ясно забележима концепция за необходимостта от актуален прочит на българската литература. Този порив ни е демонстриран от редица автори през последните 20-тина години, но в повечето случаи наблюдаваме "пренастройването", според "принципа на махалото". Ал. Панов демонстрира съвършено друг, според моето мнение необходим подход - основан е върху принципите на историческата поезика, проведен върху разширен сравнителен контекст и включва личния аналитичен опит. Такава методология ни е показана в статиите ""Сън за щастие" от Пенчо Славейков и жанрът на лирическата миниатюра" (ЛМ, 1988), "Поезията на Христо Смирненски и митът за сътворението на света" (ЛМ, 1991), "Човекът и собствеността. Размишления върху романа "Снаха" от Г. Караславов" (ЛМ, 1991), "Поезията на Никола Вапцаров в светлината на нашия опит" (Нова христоматия, 1991). Общата теоретична постановка я виждаме в "Социум - Литература - литературознание. Динамика на ценностите" (Доклад, 2006). В посочените текстове вникването в характеристиката на творбите става не на повърхнинното равнище на опровергаваната тематика или деидеологизацията, а с оглед литературните ценности и подвижността на рецептивните оценъчни категории - като започнем от жанра, разгръщането на мотивите, митологическите структури и завършим с субективния аналитичен инструментариум (в тази посока ще спомена статията "Смяна на акцентите на литературоведския интерес", Сб. Изпитания на теорията - литературоведски диалози", 2004). Тук, мимоходом само ще отбележа, че българската критика все още не е постигнала търсения модел, приложим към творбите и авторите с комунистически убеждения. Дистанцирането спрямо обекта довежда до жестов отказ от

идеологизацията, но "неидеологичността" е по същество проява на идеологичност със сменен знак. Струва ми се, че тенденциозността на литературните направления изискват тъкмо навлизане в контекста на подчиняващата ги идеологичност и изясняване на типологичните парадигми, вместо отказ от нея. Положително оценявам отварянето на научния интерес от страна на Ал. Панов към интердисциплинарни проблеми. В случая има предвид "Птиците" на Алфред Хичкок от гледна точка на историческата поетика" (в сб.: Да отгледаш смисъла, 2006), неслучайно цитирана от Св. Христова в дисертацията ѝ "Сценарният сюжет", 2010.

В конкурса за професор Ал. Панов се явява и с една своя по-отдавнашна книга - "Културни проблеми на българското литературно развитие" (С., 1998). По същество тя е сборник от статии, появили се в периодичния печат през периода 1991-98 г. Тези статии обаче не са случайно подбрани, а отново показват способността на автора да насочва вниманието си към средишни проблеми и автори, които традиционно са били възприемани като "жалони" в българския литературен процес. Такова средоточие е безспорно "Епопея на забравените" от Ив. Вазов, от която Ал. Панов взема одическата структура, за да разкрие механизмите на историческото пресътворяване чрез легендарното ("Левски"). Ясно е, че "Бай Ганьо" отдавна представлява "казус"- за литературния развой, едновременно и за литературоведските усилия. Ал. Панов ни предлага едно оригинално вникване в колективния субект и неговия разпад, тръгвайки от абсурдните противоречия, фиксирани в една от главите - фрагментът за музиката, песните и пеенето. За статиите, посветени на П.П. Славейков, Хр. Смирненски и Н. Вапцаров вече стана дума. Остана да направя общия извод, че тези статии имат сериозен приносен характер и неслучайно са били издадени в обособена книга - като общ и обобщаващ за всички тях литературоведски контекст.

От защитения неотдавна дисертационен труд "Художествена система на Ботевата поезия" (С., 2011) много от колегите имат съвсем "пресни" впечатления. Тя повдигна определени размисли и изказвания и в публичното пространство. Аз самият имах случай да дам най-висока оценка за нея. От позициите на историческата поетика за пръв път в българската наука беше написан и предложен труд, който не само постига собствена логическа убедителност, но и показва съвършено нови възможности на типа операционализъм, избран от автора. Като имам предвид общата проблематика на труда, мога да изтъкна, че разгледаните статуси - поетически, социален и индивидуален представляват нововъведение и принос в Ботевознанието. На тях е посветена първата глава от разглежданата книга. Във втора глава се дава собствено изследване върху жанровете и жанровостта на Ботевите текстове. Приносите са в посока на осмисляне и критически прочит на

съществуващите тези, а така също в предложените авторски решения. Нововъведение са и анализите от трета глава - по убедителен и новаторски начин Ал. Панов се спира на проблемите на стила, но разбира не като употреба на тропи и фигури, а като статус на поетическото слово - реторическите жестове на водача, певеца, бунтовника, присмехулника. Нов е и подходът за осмисляне на Ботевите произведения от гледна точка на историческата динамика. Повечето изследвания върху поезията на поета-революционер се самозатварят в синхронията на нейната контекстност - дори когато са налице съпоставки с фолклора, старобългарската литература и нововъзрожденската литературна тенденция. У Ал. Панов става дума за съвършено различен общ поглед към наблюдавания обект, който не просто отчита, или пък констатира определени близости, а основополага динамиката на художествената система - нейните зависимости от историческото време, социалните условия и идеи, а най-вече - от историко-поетическите тенденции, съществуващи от античността да 19 в. Този подход, наред с митопоетическите проследявания, запълни едно подминавано през годините "бяло поле" в Ботевознанието.

Книгата "Песни и стихотворения" от Христо Ботев - структура, основни сюжети и символични образи" (С., 2012) може да се приеме като продължение на "Художествена система на Ботевата поезия" (С., 2012), макар да не са формално отбелязани като томове - I и II на едно общо изследване. Нещо повече - идеите, наблюденията, анализите следват логично един от друг, но двата труда са достатъчно самостоятелно обособени - композиционно, тематично, проблемно. Тази книга започва с една обща теоретична част, представяща трансформацията на универсалните Ботеви сюжети. Те биват назовани с формулите "благороден разбойник", "блуден син", "културен герой". На практика тук бива възпроизведен ценностният свят на възрожденския поет, който започва своето съществуване отвъд пространството на ежедневния и битов живот, отвъд канализираните добродетели на традиционния патриархален (всъщност - матриархален) човек. Ботевият поетически герой става възможен едва след осъществяването на всеобхватната метаморфоза: роб - свободен човек. В условията на подобно, макар и мислимо, гражданско общество могат да се проявят такива концепти като "завет", преминаване на свещена история в общностна и в лична, противопоставянето на индивида спрямо рода, от една страна, и спрямо обществото, от друга. В българската литература са се натрупали немалко анализи върху всички стихотворения на Хр. Ботев. За пръв път в изтъкваната книга обаче това става не с оглед предпочетен за отделен текст метод, а цялостно и подчинено на предварително избрания историко-поетически подход. Ал. Панов изгражда особен вид пунктуалност, която се стреми да "обясни" или възстанови контекста за всяка една употребена от Ботев в дадено стихотворение дума. Неизменни "опори" за търсенията на автора са

библейските текстове, най-основателно проучени и цитирани за всеки отделен случай на пряко или опосредено указание, на предусещане или асоциация, и разбира се - фолклорните мотиви, герои и "поетически" ситуации. Пълнотата на замисленото стига дотам, че като приложение А. Панов дава и коментира дори мистификацията по "възстановения" по спиритически път текст на недовършената поема "Хайдуги". Подходът в "Песни и стихотворения" от Христо Ботев - структура, основни сюжети и символични образи" е едновременно новаторски и приносен. Двете солидни книги за поета-революционер и неговото творчество определено представляват капитално изследване по определените в тях проблеми, трудове, каквито досега не е имало за Хр. Ботев, и които представляват етап в Ботевознанието.

Последните ми отбелязвания ще бъдат върху списъка с цитирания - задължителен в документите на конкурсантите. Предложеният регистър от Ал. Панов е впечатляващ. При това, поради недостатъчното време, в него не могат да присъстват рецензиите върху двете последни книги, появили се през настоящата година. Самият аз зная за такива написани рецензии, както и, че предстои тяхната поява в съответните научни издания. Като имам предвид изтъкнатите по-горе приноси и научни постижения в трудовете на конкурсанта, цялостното му научно творчество, приложено като библиография и "де визо" в документите, неговите индивидуални качества на изследовател-теоретик, аз изразявам категоричното си мнение, че Ал. Панов следва да бъде избран от Научното жури за професор в провеждания конкурс за тази длъжност. Аз самият гласувам убедено в полза на неговата кандидатура и приканвам останалите членове да подкрепят изразеното тук от мене становище.

София, 7 ноем. 2012

Написал саморъчно:

(доц. дн Камен Василев Михайлов)